

«CONTARIA-VOS AS MUY GRANDES TORMENTAS
QUE SOFREU O MOÇO...»

Cantigas de Santa María, 115
A cantiga máis longa

Paloma Gutiérrez del Arroyo
Manuel Vilas

REAL
ACADEMIA
GALEGA

Commemoración do 800 aniversario do nacemento do rei Afonso o Sabio

14 de decembro de 2021

Concerto

«Contaria-vos as muy grandes tormentas
que sofreu o moço...»

Cantigas de Santa María, 115: A cantiga máis longa

Paloma Gutiérrez del Arroyo e Manuel Vilas

REAL
ACADEMIA
GALEGA

CXV

Esta é como santa maria tol
leu ao tempo o meyo que tem a
madre con sãna de seu marido. p
que se celebra del dia de pascoa. 2.

On seu ten. sem
pre uen. en ajuda. connoqui
da. te nos santa maria.

sa. poderosa. del. 7 sempre no
gua. **O**n seu ten. sempre
uen. en ajuda. connoqui
Desto no tempo dante.

«Contaría-vos as muy grandes tormentas que sofreu o moço...»
Cantigas de Santa María, 115: a cantiga máis longa
Real Academia Galega, 14 de decembro de 2021

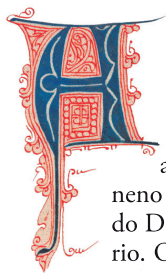
Adaptación
Henrique Monteagudo

Imaxe de portada
Cantigas de Santa María, cantiga 115, Códice Rico,
© Patrimonio Nacional, Real Biblioteca del Monasterio de El Escorial,
Ms. T-I-1, fol. 164v

D.L.: 2146-2021
DOI: <https://doi.org/10.32766/rag.387>

A Real Academia Galega agradece a colaboración para a elaboración deste folleto de Ricardo Pichel e da comisión organizadora do Congreso «*Contarte he maravillas...*». *Congreso internacional de estudios medievales hispánicos en honor a Joseph T. Snow* (Madrid, 25-29 de outubro de 2021).

cantiga 115, coas súas 30 estrofas, é coñecida tradicionalmente como a máis extensa do corpus marial afonsino. Nela relátase o milagre dun neno que viaxa durante varios anos buscando a salvación antes da chegada do Demo para levalo consigo, anunciada para o seu décimo quinto aniversario. O milagre gozou de certa popularidade, xa que aparece reiteradamente, con variacións, en obras anteriores e posteriores á composición desta cantiga. O *meninho* fora concibido contra a vontade da nai, forzada polo seu marido por incitación do Demo na véspera de Pascua. Ela mesma, resentida pola violación, encomendouno ao Demo, e cando este veu reclamálo, chorando inconsolablemente polo seu fillo, aconselloulle a este que visitase ao Papa, en Roma, para implorar a súa axuda. Cando por fin o *meninho* chegou a París e puido comparecer ante o Papa, que estaba alí nun concilio, recomendoulle viaxar a Oriente e entregoulle unha carta ao Patriarca daquelas terras. Ao chegar a Armenia, o *moço* –que xa non era *meninho*– reuniuse co citado Patriarca, quen, á súa volta, o redirixiu á Montaña Negra –en Antioquía–, onde seguramente un eremita podería axudarlle... Outra véspera do día de Pascua, quince anos despois da súa concepción, o rapaz atopa a ermida e o eremita... pero o prazo remataba, e será grazas á intercesión da Virxe que o mozo consiga por fin liberarse do Demo e dos seus secuaces.

Acometemos este reto buscando facer atractiva unha peza tan especial coma esta a una audiencia actual, se cadra non sempre afeita á súa linguaxe, ao

Cantigas de Santa María, cantiga 115, Códice Rico
(Real Biblioteca del Monasterio de El Escorial, T.I.1, fol. 165r)

contido, á lonxitude da súa narración e á súa melodía estrófica. Ao tempo, tentamos ser o máis respectuosos posible co texto e a música e coas noticias sobre as prácticas da época que nos chegaron. O traballo de comprensión do texto da cantiga e da súa pronuncia realizouse baixo a dirección de Ricardo Pichel, que tamén se encargou de supervisar a edición da cantiga –baseada no *Códice Rico* e na edición de Elvira Fidalgo¹–, ademais de elaborar, xunto con Paloma, a proxección das imaxes do concerto. A memorización do texto, a restitución da súa música a partir dos tres manuscritos nos que se conservou (o *Códice Rico*, o *Códice dos Músicos* e o *Códice de Toledo*) e a concepción do proxecto musical a dúo (voz e arpa) implicaron os seguintes pasos.

Convidámoste a embarcar connosco, coa axuda da versión ao galego moderno proxectada (que fixo Henrique Monteagudo) e a beleza das miniaturas coas que se iluminou e representou esta canción no *Códice Rico*, nesta aventura que, entre demos, anxos, eremitas, papas... percorre terras e mares e tempos afastados...

Paloma Gutiérrez del Arroyo
Manuel Vilas

Cantigas de Santa María, cantiga 115, Códice Rico
(Real Biblioteca del Monasterio de El Escorial, T.I.1, fol. 5r)

---

1 Edición crítica en *Alfonso X El Sabio (1221-1284). Las Cantigas de Santa María. Vol. 1. Códice Rico, Ms. T-I-1 de la Real Biblioteca del Monasterio de San Lorenzo de El Escorial* (dir. y coord. Laura Fernández Fernández y Juan Carlos Ruiz Souza), Madrid, Testimonio Compañía Editorial (Col. Scriptorium), 2011. Agradecemos a colaboración de Enrique Jerez Cabrero, Ramón Mariño Paz e Xavier Varela Barreiro.

**Esta é como Santa María tolleu
ao Demo o meniño que lle dera
sa madre, con saña de seu marido
porque concebera del día de Pascoa**

*Con seu ben
sempre vén
en axuda
coñoçuda
de nós, Santa María.*

Con axuda nos ven
e con sa amparança
contra o que nos ten
no mund' en gran balança
por tollernos o ben
da mui nobre esperança.
Mas vingança
filla a Groriosa,
poderosa
del e sempre nos guía.

Con seu ben...

Desto no tempo d' ante
achamos que fezera
a do mui bon talante
gran maravilla fera
dúa moller andante
mal, que seu fillo dera
e posera,
porque fora pecare,
de o dare
ao Dem' en bailía.

Con seu ben...

**Esta é como Santa María liberou
do Demo o neniño que a súa nai
lle dera, adocida contra o marido
porque llo fixera o día de Pascua**

*Co seu ben
sempre vén
en axuda
varuda
por nós, Santa María.*

Con axuda nos vén
e coa súa amparança
contra o que nos ten
no mundo en inquedanza
para nos roubar o ben
da moi nobre esperanza.
Mais vingança
toma a Gloriosa,
poderosa
sobre el, e sempre nos guía.

Co seu ben...

Disto, noutra era,
achamos que fixera
a do moi bo talante
unha marabilla grande
por unha infeliz muller
que o seu fillo dera
e dispuxera,
—porque fora pecar—
de o dar
ao Demo en poder.

Co seu ben...

En terra de Roma ouv' i,
com' escrit' ei achado,
un ome, com' aprendí,
bõ e muit' onrado
e demais, segund' oí,
riqu' e mui ben casado
e amado
de tódolos da terra,
ca sen err' a
sa fazenda fazía.

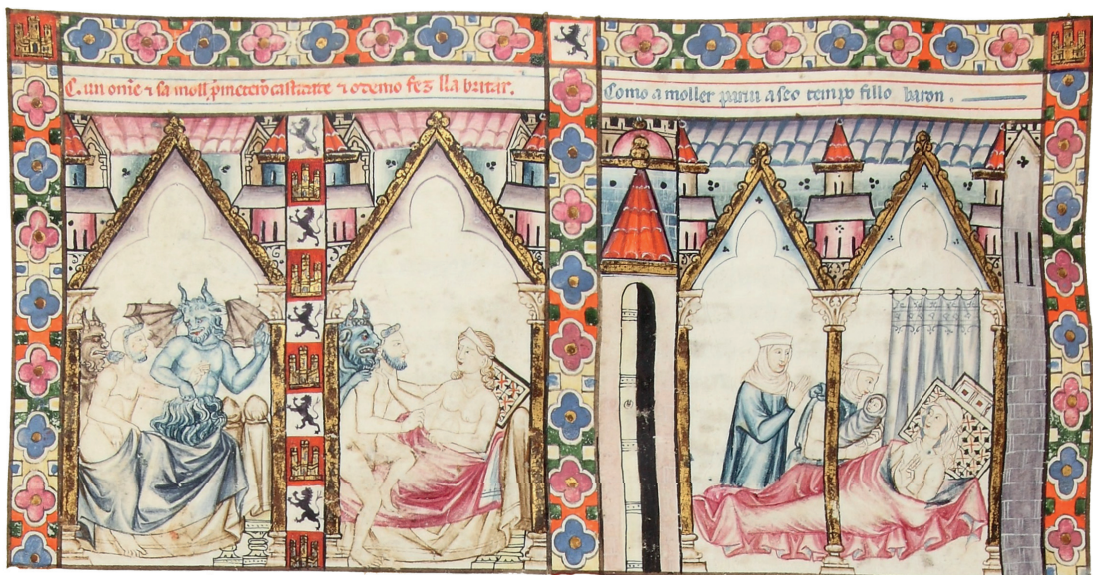
Con seu ben...

Est' ome e sa moller
mui gran temp' estiveron
servindo Deus volonter
e seus fillos fezeron,
e quant' ouveron mester
a cada ũu deron.
Pois poseron
de tēer castidade
e verdade
entre si noit' e día.

En terra de Roma había,
segundo escrito achei,
un home, polo que sei,
bo e moi honrado
e, ademais, segundo se dicía,
rico e moi ben casado
e amado
por tódolos da terra,
pois sen erro
os seus negocios facía.

Co seu ben...

Este home e a súa muller
longo tempo estiveron
servindo a Deus de grado
e os seus fillos fixeron,
e canto lle foi mester
a cada un lle foi dado.
Despois dispuxeron
gardar castidade
e verdade
entre si noite e día.

Con seu ben...

Mailo Dem', a que pesou
d'aquesto que poseran,
muitas carreiras buscou
pera o que fezeran
desfazer, e tant' andou
que o que manteveran,
u jouveran
cada ñu en seu leito,
con despeito
os meteu en folía.

Con seu ben...

Muit' ouv' o Demo prazer
pois que ouve vençudo
o om', e fezlo erger
ben de seu leit' encendudo
por con sa moller jazer,
e o que prometudo
e tēudo
muit' era que guardass' e
non britasse,
el ende o partía.

Con seu ben...

A moller chorand' entón,
a que muito pesava,
lle diss' aquesta razón:
como o Dem' andava
por britar sa profissón,
mas que lle consellava
e rogava
que o el non fezesse,
ca soubesse
que a Deus pesaría.

Co seu ben...

Pero o Demo, a quen pesaba
aquilo que determinaran,
mil maneiras buscaba
para que trasacordaran,
e tanto porfiou
en desfacer
o acordo de xacer
cada un no seu leito,
que con despeito
os meteu en tolería.

Co seu ben...

O Demo gran pracer
sentiu en vencer
o home: fíxoo erguer
do seu leito a arder
por xacer coa súa muller,
e o que prometido
e convidado
estaba de gardar
e non quebrantar
aquele foi desfacer.

Co seu ben...

A muller, a todo chorar,
pois moito lle pesaba,
quíxolle avisar
que o Demo o tentaba
para a súa promesa quebrar
e que lle aconsellaba
e rogaba
que non o fixese
e que soubese
que a Deus contrariaba.

Con seu ben...

—Demais, festa será cras
dessa Pascoa Santa;
por end' en ti Satanás
non aja forza tanta
que o que prometud' ás
brites, ca quen quebranta
ou s' encanta
a britar sa promesa
log' en essa
ora de Deus desvía.

Con seu ben...

O ome non quis per ren
leixar seu fol deleito,
nen catou i mal nen ben.
Mais pois compriu o preito,
ela con saña por én
diz: —O que será feito
eu endéitoo:
d' aquí que seu seja,
sen peleja,
do Demo toda vía.

Con seu ben...

Logo bées dessa vez
a moller foi encinta
dun meniño que pois fez
con pesar, sen enfinta,
porque o mui máis ca pez
negro nen que a tinta,
del non quinta,
mas todo o meniño
fremosiño
depois aver devía.

Co seu ben...

“Ademais, mañá
festa da Pascua será;
que sobre ti Satanás
no teña forza tanta,
e non quebrarás
o prometido, pois quen quebranta
ou se embelesa
por romper a súa promesa
con esa tolería
de Deus se desvía”.

Co seu ben...

O home non quixo por nada
renunciar ao seu deleite louco,
e non reparou nin moito nin pouco.
Despois da cousa acabada,
ela, toda enrabecheda,
vai e di: “O que de hoxe virá
todo será
—déixoo en comenda
sen contenda—
para o Demo, que o fenda”.

Co seu ben...

Daquilo aconteceu
que a muller quedou encinta
dun neniño que a luz deu
con pesar, pois teme
que máis negro saíse ca pez
ou ca tinta;
pero en troques naceu
un neniño
feituquiño
que a nai quixo de vez.

Con seu ben...

Onde depois, sen mentir,
o Demo, de mal chëo,
aos doz' anos pedir
aquele meniño vëo
a sa madre, sen falir,
e diss': —Ao quinceo
en meu sëo
o levarei, sen falla,
sen baralla
d' outre e sen porfía.

Con seu ben...

A madre, con gran pesar
e con mui gran quebranto,
começou log' a chorar
por seu fill' e fez chanto;
e pois fézeo chamar
e díssell' entón tanto:
—Ao santo
Papa que é en Roma
vai, e toma
aver por ena vía,

Con seu ben...

ca d' atanto sôo fis
que te porrá consello
en teu mal, par San Denís!
E o moç' en trebello
non o teve. Por París
foi e pois, no concello,
no vermello
pano coñoceu logo
no meog' o
Papa da crezezía.

Co seu ben...

Así que, despois, sen fallar,
o Demo, cheo de veneno,
aos doce anos a reclamar
veu o neno
á súa nai
e dixo: “No ano quinceno
no meu seo
o levarei sen falla,
sen baralla
e sen porfiar”.

Co seu ben...

A nai, con gran pesar
e con moi gran quebranto,
botouse logo a chorar
polo fillo con forte pranto,
e despois mandouno chamar
e díxolle entre tanto:
“Ao santo
Papa que está en Roma
vai, e toma
cartos para viaxar,

Co seu ben...

pois certa estou
de que che dará consello
para o teu mal, por San Denís!”
E o mozo en serio o tomou.
Por París
foi despois, e no concello
polo manto vermello
recoñeceu decontado
no medio e medio sentado
o Papa da clerezía.

Con seu ben...

E tan toste que o viu,
a ele mantenede
foi e ben lle descubriu
seu feito, que niente
del non leixou nen mentiu.
Maislo Papa Cremenente
certamente
lle disse essa ora:
—Sen demora
te vai pera Suria,

Con seu ben...

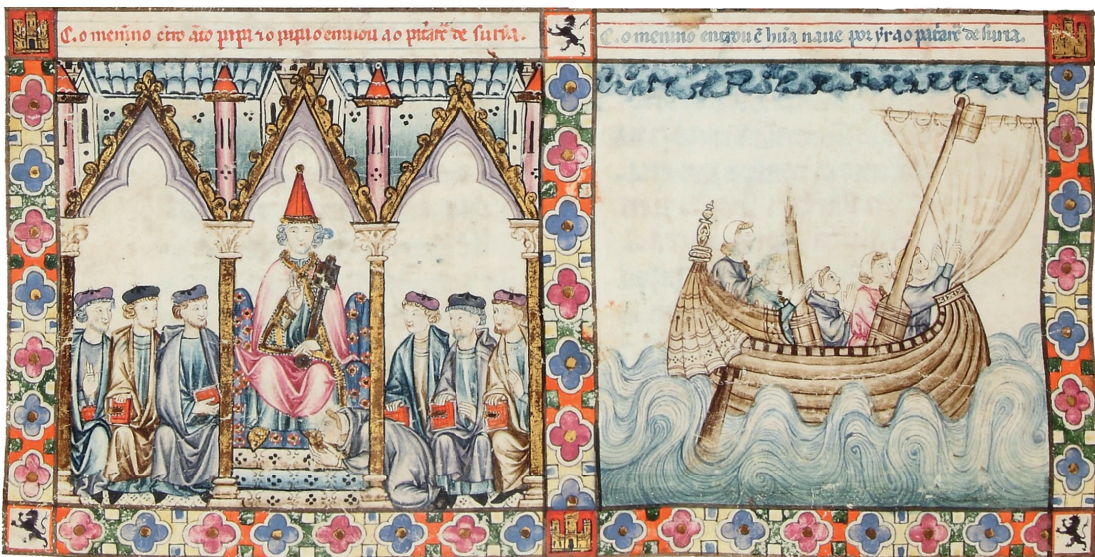
ca un sant' om' i está
que end' é patriarca
daquela terra e á
en pode-la comarca,
e consello te dará
bõo, se Deus me parca.
Busc' a barca
e vai tost', e non chores
nen demores,
e faz ta romaría.

Co seu ben...

Así que o viu,
a el prontamente
se achegou e lle contou
o seu caso, e nada agochou
nin mentiu.
O Papa Cremenente
na hora lle falou
certamente:
“Sen demora
para Siria vai,

Co seu ben...

un home santo alí hai
que é patriarca
daquela terra e abarca
o seu poder a comarca,
e ben che aconsellará.
Vai con Deus, colle unha barca
e parte xa,
e non chores
nin demores,
a túa romaxe alá”.

Con seu ben...

Contaríavos de dur
as mui grandes tormentas
que sofreu no mar de Sur
o moço, ca trezentas
millas correu sen nenllur
folgar, ou quatrocentas
ou quiñentas,
sen áncora deitaren
nen chegaren
a terra d' Armenia.

Con seu ben...

E per com' aprendí eu,
o moço mui' agiña
chegou a el e lle deu
a carta que tiña,
e díssell': —Ai, señor meu,
pola Santa Reíña,
meeziña
na mía coita pon cedo.
—E con medo
seu mal lle descubría.

Con seu ben...

O patriarca sen al
lle disse: —Sei que andas
con mui gran coita mortal,
mais desto que demandas
un ermitán sei atal
que vestiduras blandas
nen viandas
non usa terréaes,
senón taes
como llas Deus envía.

Co seu ben...

Mal vos podería contar
as moi grandes tormentas
que aquel mozo no mar
de Siria sufriu, pois trescentas
millas navegou sen folgar,
ou catrocentas
ou cincocentas,
sen a áncora botaren
ata chegaren
á terra de Armenia.

Co seu ben...

E, segundo aprendín,
o mozo moi axiña
chegou a aquel, e din
que lle deu a carta que tiña,
e díxolle: “Ai, meu señor,
pola Santa Raíña,
unha solución
á miña coita pon”.
E, cheo de pavor,
o seu mal lle relatou.

Co seu ben...

O patriarca díxolle xangal:
“Ben vexo que andas
con moi gran coita mortal;
e para isto que demandas
un ermitán seiche eu tal
que vestiduras brandas
nin viandas
usa terreais,
senón só as celestiais
que Deus lle manda.

Con seu ben...

E achalo ás, ben sei,
ena Negra Montaña;
mas atanto te direi
que non leves compañía,
ca, per com' eu apres' ei,
non a quer, e sa maña
é estraña
dout' ome, e sa vida
mui cumprida,
soo, sen compañía.

Con seu ben...

O camiñ' entón colleu
o moç' e gran jornada
pois cada día predeu
que nunca folgou nada,
ata que ll' apareceu
a ermida sagrada
u morada
daquel religioso
omildoso
era, que Deus servía.

Con seu ben...

O moç' ouve gran sabor
pois entrou na capela,
mas do ermitán maior
que viu dentr' en sa cela,
u ll' entón Nostro Señor
deu en un' escudela
grand' e bela
dous pães ben do ceo
so un veo
que a toda cobría.

Co seu ben...

E atoparalo, escoitei,
na Negra Montaña;
pero aínda máis che direi:
que non leves compañía,
pois, polo que sei,
non a quere, e a súa maña
estraña
a calquera; a súa vida
foi cumprida,
só, sen compañía”.

Co seu ben...

O mozo entón tomou
o camiño, e longa xornada
cada día andou
que nunca folgou,
ata que chegou
á ermida sagrada
que era a morada
daquel relixioso
humildoso,
que a Deus servía.

Co seu ben...

O mozo con gran sabor
entrou naquela capela,
pois o ermitán maior
viu dentro da súa cela
onde Noso Señor
lle daba nunha escudela
grande e bela
dous pans do ceo
baixo un veo
que toda a cubría.

Con seu ben...

E o ángeo de Deus
do ceo da altura
deceu ontr' os servos seus
en mui bela figura,
e diss': —Ai, amigos meus,
porque vossa natura
non endura
muito fame nen sede,
dous tēede
pães. —E logo s' ía.

Con seu ben...

Pois comeron daquel pan,
o moço sa fazenda
contou ao ermitán,
chorando sen contenda.
El diss': —Á do bon talán
roga que te defenda
e comprenda
o Demo, e o dome
que non tome
a ti com' el querría.

Con seu ben...

Co seu ben...

E o anxo de Deus
do ceo na altura
baixou entre os servos seus
en moi linda figura,
e dixo: “Ai, amigos meus,
pois que vosa natura
non atura
moita fame nin sede,
estes dous pans vós tede”,
e despois desapareceu.

Co seu ben...

Logo de comer o pan,
o mozo a súa historia
contou ao ermitán,
chorando a doután.
Díxolle este: “Á de gloria
e bo talán roga que te defenda
e que contenda
co Demo, e que o dome
para que non te tome
como el pretenda.

Co seu ben...

Ela seja teu solaz
até ena mañáa,
que direi eu, se lle praz,
missa pela luz chãa,
e comungart' ei en paz
e a ta alma sãa
e certãa
será de paraíso,
u á riso
sempre e alegría.

Con seu ben...

O ermitán ant' a luz
as oras foi dizendo
daquel que morreu na cruz
por nós, pëas sofrendo.
O meniñ' entón ll' aduz
seus libros mui correndo,
e tremendo
disse: —Missa dizede
e valédeme,
ca tempo sería.

Con seu ben...

De Pascoa no mes d' abril
a missa começaron,
mailo Demo, mui sutil,
el e os seus andaron
tant' arredor do covil
que o moço fillaron
e levaron
da missa na segreda
que, mui queda,
o ermitán dizia.

Con seu ben...

Ela sexa o teu solaz
ata a alba de mañá,
que direi eu missa, se a ela praz,
cando a luz estea aberta,
e comulgarás en paz
e a túa alma sa
e certa
será do Paraíso,
onde sempre gozará
con alegría e riso”.

Co seu ben...

O ermitán antes da luz
as horas foi dicindo
do que morreu na cruz
por nós, penas sufrindo.
O meniño entón levou
os seus libros correndo,
e tremendo
dixo: “Misa dicide,
e a min acudide
que a hora chegou”.

Co seu ben...

A missa do mes de abril
de Pascua comezaron,
mais o Demo, moi sutil,
el e os seus andaron
tanto arredor do cubil
que o mozo agarraron
e apartaron
da missa na segreda,
que, moi queda,
o ermitán dicía.

Co seu ben...

Com' a estoria diz,
u diabres levavan
o moço' e como perdez
assí o depenavan,
viron a Emperadriz
do ceo, que dultavan,
e leixavan
o moço e fogían,
ca sabían
que llo non leixaría.

Con seu ben...

Pois que tolleu o donzel
a Virgen, com' oístes,
ao Dem' e seu tropel
fezo fugir mui tristes;
mailo ermitán fiel
diss': —Ai, Deus, consentistes
ou dormistes
u mi o moço prenderon
e tollerón
que ante mí síía?

Con seu ben...

Como ome que se dol,
chorand' e non riindo,
o ermitán come fol
s' ouv' a tornar pedindo
o moço, e en sa prol
estando comedindo,
foi oíndo,
u a paz acabara,
que ll' en crara
voz «Amén» respondía.

Con seu ben...

Segundo conta a historia,
cando os demos levaban
o mozo, e coma a unha perdez
alí esfolaban,
viron a Emperatriz
da gloria,
e lixeiros ceibarón
o mozo e liscaron,
pois ben sabían
que levalo non poderían.

Co seu ben...

Cando ceibou o doncel
a Virxe, como oístes,
o Demo e o seu tropel
fixo fuxir moi tristes;
pero o ermitán fiel
dixo: «Ai, Deus! Como consentistes
ou durmistes
cando o mozo agarraron
e os demos levaron
cando estaba ante min?».

Co seu ben...

Como home a se laiar,
saloucando, que non rindo,
o ermitán moito bulindo
todo se volveu a orar
polo mozo, e no seu ben
comedindo,
foi oíndo,
cando acabou a paz de dar,
que con voz clara
«Amén» lle contestara.

Co seu ben...

O ermitán entón pres
o moço pela mão
que a Reiña cortés
lle dera liv' e são,
e díssell': —Amigo, ves?
Eu te faço certáo,
ben de cháo,
que des oimais es quito
do maldito
Demo que te seguía.

*Con seu ben
sempre vén
en ajuda
coñoçuda
de nós, Santa María.*

Colleu logo o ermitán
o mociño pola man
que a Raíña cortés
lle dera libre e san,
e díxolle: “Amigo, ves?
Podes ter ti por certo,
e sen volta nin revés,
que desde hoxe libre es
do maldito e esperto
Demo que te perseguía”.

*Co seu ben
sempre vén
en axuda
varuda
por nós, Santa María.*

REAL ACADEMIA GALEGA

XUNTA
DE GALICIA

